

SHASHMAQOM SAN'ATINING O'ZBEK MILLIY MADANIYATI VA JAHON MUSIQA MEROSIDAGI O'RNI

“Shahrisabz” davlat muzey-qo‘riqxonasi
ilmiy xodimi **Nurboboyev Hasan**

Annotatsiya: Mazkur ilmiy maqolada o‘zbek xalqining mumtoz musiqa merosining yuksak cho‘qqisi hisoblangan Shashmaqom san’atining tarixiy shakllanish jarayoni, nazariy-estetik asoslari hamda milliy va jahon madaniyatidagi o‘rni keng qamrovda tahlil qilinadi. Shashmaqom san’atining musiqiy tuzilishi, falsafiy mazmuni, badiiy-estetik xususiyatlari hamda ma’naviy-tarbiyaviy ahamiyati ilmiy manbalar asosida yoritiladi. Shuningdek, maqolada Shashmaqomning zamonaviy madaniy jarayondagi roli, uni saqlash, rivojlantirish va keng targ‘ib etish masalalari dolzarb muammo sifatida ko‘rib chiqiladi. Tadqiqot natijalari Shashmaqom san’atini o‘rganish, uni yosh avlod ongiga singdirish hamda nomoddiy madaniy meros sifatida asrab-avaylashga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: Shashmaqom, maqom san’ati, mumtoz musiqa, milliy madaniyat, nomoddiy meros, an’anaviy ijrochilik, ma’naviyat.

Аннотация: В данной научной статье всесторонне анализируется исторический процесс формирования искусства Шашмакома, являющегося высшей вершиной классического музыкального наследия узбекского народа, а также его теоретико-эстетические основы и место в национальной и мировой культуре. На основе научных источников раскрываются музыкальная структура Шашмакома, его философское содержание, художественно-эстетические особенности и духовно-воспитательное значение. Кроме того, в статье рассматривается роль Шашмакома в современном культурном процессе, а также актуальные вопросы его сохранения, развития и широкого продвижения. Результаты исследования способствуют изучению искусства

Шаашмакома, внедрению его в сознание молодого поколения и сохранению как нематериального культурного наследия.

Ключевые слова: *Шаашмаком, искусство макома, классическая музыка, национальная культура, нематериальное наследие, традиционное исполнительство, духовность.*

Annotation: *This scientific article provides a comprehensive analysis of the historical formation of Shashmaqom art, regarded as the highest peak of the classical musical heritage of the Uzbek people, as well as its theoretical and aesthetic foundations and its role in national and world culture. Based on scholarly sources, the musical structure of Shashmaqom, its philosophical content, artistic and aesthetic characteristics, and its spiritual and educational significance are examined. In addition, the article addresses the role of Shashmaqom in contemporary cultural processes and considers the urgent issues of its preservation, development, and widespread promotion. The research findings contribute to the study of Shashmaqom art, its transmission to the younger generation, and its safeguarding as an element of intangible cultural heritage.*

Keywords: *Shashmaqom, maqom art, classical music, national culture, intangible heritage, traditional performance, spirituality.*

Kirish

O'zbek xalqining musiqiy madaniyati asrlar davomida shakllanib, bugungi kungacha o'zining boy mazmun-mohiyati va san'atkorlik an'analari bilan ajralib o'zining badiiy va ma'naviy ahamiyatini yo'qotmagan. Ushbu meros tarkibida Shashmaqom san'ati alohida o'rin tutadi. Shashmaqom – bu faqat musiqa emas, balki xalqning tarixiy xotirasi, falsafiy tafakkuri, estetik qarashlari va ruhiy olamini mujassam etgan murakkab san'at tizimidir. Globallashuv jarayonlari kuchayib borayotgan bugungi davrda milliy musiqiy merosni asrab-avaylash, uni ilmiy asosda tadqiq etish va keng jamoatchilikka yetkazish muhim vazifalardan biridir. Shu nuqtai nazardan, Shashmaqom san'atining milliy madaniyatdagi o'рни, uning jamiyat ma'naviy hayotiga ta'siri va jahon madaniyatidagi mavqeini aniqlash dolzarb ilmiy

muammo sifatida namoyon bo'lmoqda. Shashmaqom san'ati Markaziy Osiyo hududida, xususan Buxoro va Samarqand madaniy muhitida shakllangan. "Shashmaqom" atamasi fors-tojik tilidan kirib, "olti maqom" degan ma'noni anglatadi. Ushbu oltita asosiy maqom: Buzruk, Rost, Navo, Dugoh, Segoh va Iroq bo'lib, ularning har biri mustaqil musiqiy-falsafiy mazmunga ega.

Tarixiy manbalarda Shashmaqom XV–XVIII asrlarda saroy musiqasi sifatida rivojlanganligi qayd etiladi. Ayniqsa Buxoro amirligi davrida Shashmaqom yuksak darajada rivoj topgan. Shu bilan birga, uning ildizlari qadimgi Sharq musiqa nazariyasiga, Forobiy va Ibn Sino kabi allomalarning ilmiy qarashlariga borib taqaladi. Bu holat Shashmaqomning nafaqat amaliy, balki nazariy jihatdan ham mukammal san'at ekanini ko'rsatadi. Shashmaqom murakkab va qat'iy tizimga ega bo'lib, har bir maqom o'z ichiga bir necha bo'limlarni qamrab oladi. Unda cholg'u va ashula yo'llari uyg'unlashgan holda namoyon bo'ladi. Maqomlar tarkibida saraxbor, nasr, talqin, ufar kabi bo'limlar mavjud bo'lib, ular muayyan ketma-ketlikda ijro etiladi. Shashmaqomda kuy va ohangning o'zaro uyg'unligi muhim ahamiyat kasb etadi. Har bir maqom inson ruhiyatining turli holatlarini ifodalashga xizmat qiladi. Shu sababli Shashmaqom san'ati tinglovchidan ma'lum darajada musiqiy tayyorgarlik va estetik idrokni talab etadi.

Shashmaqom san'atining eng muhim jihatlaridan biri uning mumtoz she'riyat bilan chambarchas bog'liqligidir. Ushbu san'atda Alisher Navoiy, Bobur, Hofiz, Fuzuliy kabi buyuk shoirlarning g'azallari keng qo'llaniladi. She'riy matn va musiqa uyg'unligi Shashmaqomni yuksak badiiy darajaga ko'taradi. G'azallardagi ishq, ilohiy muhabbat, sabr, vafodorlik, insoniy kamolot g'oyalari musiqiy ohanglar orqali yanada ta'sirchan ifodalanadi. Natijada Shashmaqom san'ati tinglovchiga nafaqat estetik zavq, balki chuqur ma'naviy ozuqa ham beradi. Shashmaqom san'ati inson ruhiy olamiga chuqur ta'sir ko'rsatadigan falsafiy mazmunga ega. Unda hayot va o'lim, ishq va hijron, sabr va shukronalik kabi umuminsoniy mavzular aks etgan. Maqom ohanglari tinglovchini mushohadaga, ichki poklanishga chorlaydi. Sharq falsafasida musiqa inson qalbini tarbiyalovchi vosita sifatida qaralgan. Shu nuqtai

nazardan Shashmaqom san'ati jamiyat ma'naviy hayotida muhim o'rin egallaydi. U insonda go'zallikni anglash, ruhiy muvozanatni saqlash va hayotga teran nazar bilan qarash tuyg'ularini shakllantiradi.

Shashmaqom an'anaviy ravishda ustoz-shogird tizimi asosida avlodlardan avlodga o'tib kelgan. Ushbu tizim nafaqat ijrochilik mahoratini, balki axloqiy fazilatlarni ham shakllantirgan. Ustozlar shogirdlarga sabr, hurmat, mehnatsevarlik va mas'uliyat kabi qadriyatlarni singdirganlar. Bugungi kunda Shashmaqom san'ati yosh avlodni milliy qadriyatlarga hurmat ruhida tarbiyalashda muhim omil bo'lib xizmat qilmoqda. Ta'lim muassasalarida maqom san'atini o'qitish yoshlarning estetik didini yuksaltirishga xizmat qiladi. 2003-yilda Shashmaqom san'ati UNESCO tomonidan "Insoniyatning nomoddiy madaniy merosi durdonasi" sifatida e'tirof etildi. Bu e'tirof Shashmaqomning nafaqat milliy, balki jahon madaniyati uchun ham muhim ahamiyatga ega ekanini tasdiqlaydi. Bugungi kunda Shashmaqom san'ati xalqaro festivallar, ilmiy anjumanlar va konsert dasturlarida keng namoyish etilmoqda. Bu esa milliy musiqamizni dunyo miqyosida targ'ib etish imkonini bermoqda. Zamonaviy davrda Shashmaqom san'atini saqlash va rivojlantirish muhim vazifalardan biridir. Uning asl an'anaviy shaklini buzmasdan, zamonaviy vositalar orqali targ'ib etish dolzarb ahamiyat kasb etadi. Muzeylar, madaniyat markazlari va ta'lim muassasalari bu borada muhim rol o'ynaydi. Ayniqsa maqom muzeylarida audio-video ekspozitsiyalar tashkil etish, arxiv materiallarini raqamlashtirish orqali Shashmaqomni keng ommaga yetkazish mumkin.

Xulosa qilib aytganda, Shashmaqom san'ati o'zbek xalqining bebaho nomoddiy madaniy merosi bo'lib, u milliy madaniyat tarixida beqiyos o'rin egallaydi. Uning musiqiy, estetik va falsafiy ahamiyati bugungi kunda ham dolzarbligini saqlab kelmoqda. Shashmaqomni ilmiy asosda o'rganish, asrab-avaylash va kelajak avlodga yetkazish milliy madaniyat taraqqiyotining muhim omilidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma'naviyat, 2008.
2. Rajabiy Y. Maqomlar masalasi. – Toshkent: Fan, 1963.
3. Fitrat A. O'zbek mumtoz musiqasi haqida. – Toshkent, 1993.
4. Forobiy A.N. Musiqa ilmi asoslari. – Toshkent: Fan, 1978.
5. Qodirov M. O'zbek musiqa madaniyati tarixi. – Toshkent: O'qituvchi, 2000.
6. UNESCO. Shashmaqom – Nomoddiy madaniy meros durdonasi. – Parij, 2003.